

Э. ЖАНГОЖАЕВА¹, А. ДЕМЕЕВ², А. КУРБАНИЯЗОВ³✉, Ж. НИЗАМАТДИНОВА⁴

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, (Қазақстан, Астана)

²Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті
(Қазақстан, Ақтау)

³Халықаралық туризм және меймандостық университеті
(Қазақстан, Түркістан), e-mail: a.kurbaniyazov@iuth.edu.kz

⁴Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті, (Қазақстан, Алматы)

АГРОТУРИЗМ САЛАСЫНА ИНВЕСТИЦИЯЛАР ТАРТУДЫ БАСҚАРУДЫҢ КЛАСТЕРЛІК МЕХАНИЗМІ (МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ МЫСАЛЫНДА)

Аңдатпа. Мақалада агротуризм саласына инвестициялар тартуды басқарудың кластерлік механизмі зерттеледі. Зерттеу Маңғыстау облысындағы агротуризм объектілерінің нақты тәжірибесіне негізделіп, сандық және сапалық әдістердің үйлесімі арқылы жүргізілді. Деректер жинау барысында агротуризм субъектілері (ауыл шаруашылығы өндірушілері, туристік кәсіпорындар, қызмет көрсету ұйымдары, жергілікті атқарушы органдар және инвесторлар) арасындағы өзара байланыс, өңірдің табиғи-ресурстық әлеуеті, туристік инфрақұрылымы, ауыл шаруашылығының даму деңгейі және инвестициялық ахуалы талданды.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, кластерлік тәсіл инвестициялық тартымдылықты арттыру, ұйымдардың тиімділігін және бәсекеге қабілеттілігін күшейту, сондай-ақ өңірде жұмыс орындарын көбейту және жергілікті халық табысын арттыру үшін тиімді механизм болып табылады. Кластерлік механизмнің негізгі элементтері — институционалдық, қаржылық, инфрақұрылымдық және маркетингтік компоненттер. Сондай-ақ, ұсынылған модель агротуризмді дамытуда синергетикалық әсерге қол жеткізудің тиімді жолы ретінде қарастырылады.

Маңғыстау облысының табиғи-ландшафттық ерекшеліктері мен этнотуризм, дәстүрлі шаруашылық мәдениеті, құмды-тау жоталары мен жайылымдар базасындағы агротуристік өнімдердің әлеуеті аймаққа инвестиция тартуда ерекше мүмкіндіктер береді. Алайда инвестиция көлемінің төмендігі, инфрақұрылымның әлсіздігі және маркетингтің жеткіліксіздігі саланың дамуына кедергі келтіреді. Зерттеуде ұсынылған кластерлік

*Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз: Жангожаева Э., Демеев А., Курбаниязов А., Низаматдинова Ж. Агротуризм саласына инвестициялар тартуды басқарудың кластерлік механизмі (маңғыстау облысы мысалында) // Bulletin of the International university of Tourism and Hospitality. – 2025. – No4(10). –Б. 124–138. <https://www.doi.org/10.62867/3007-0848.2025-4.10>

*Cite us correctly: Zhangozhaeva E., Demeev A., Kurbaniazov A., Nizamatdinova Zh. Agroturizm salasyna investiciyalar tartudy baskarudyn klasterlik mexanizmi (Mangystau oblysy mysalynda) [Cluster mechanism for managing investment attraction in the agrotourism sector (case study of the Mangystau region)] // Bulletin of the International University of Tourism and Hospitality. – 2025. – No4(10). – B. 124–138. <https://www.doi.org/10.62867/3007-0848.2025-4.10>

механизмді енгізу өңірдің туристік тартымдылығын арттыру, агротуризм саласын дамыту және әлеуметтік-экономикалық тиімділікті қамтамасыз етуге бағытталған практикалық ұсыныстар жасауға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: *инвестициялар, менеджмент, басқару механизмі, ауыл шаруашылығы, агротуризм, интеграция, синергетикалық әсер, кластер, инфрақұрылым, инвестор.*

Кіріспе

Еліміздің экономикасын жаңғырту жағдайында инвестицияларды тиімді басқару өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Сондықтан экономиканың әртүрлі салаларына инвестицияларды бағыттаумен ғылыми негізделген түрде жұмыс істеу, күрделі салымдарды қайтаруды жеделдету, инвестициялық жобалардың әлеуметтік-экономикалық тиімділігіне назар аудару, сондай-ақ инвестициялық қаражатты тармақтық және салалық бөлу жөнінде ғылыми зерттеулер жүргізу маңызды болып табылады. Экономиканың басым секторларына инвестицияларды тартуды басқару қолда бар қаражатты, уақыт пен мүмкіндіктерді тиімді пайдалануға, әртүрлі тәуекелдерді, қалыптасқан жағдайларды ескере отырып, қаражаттарды тиімді орналастыруға және олардың ағынын ынталандырудың әртүрлі тәсілдерін әзірлеуге бағытталған. Басқару механизмі ұғымы - басқаруда қолданылатын ықпал ету құралдары немесе қолданылатын механизмдер жиынтығы ретінде де айқындалуы мүмкін. Басқару механизмі белгілі бір принциптерге, мақсаттарға, тәсілдер мен басымдықтарға сәйкес қалыптасады. Басқару механизмінің бірегейлігі оның құрылымы, қатынасы, мағынасы және т.б. өзгертін әсер ету құралы болып табылады. Басқару механизмін басқару жүйесі мен процесінің қалыптасуы мен дамуы, басқару тиімділігі, әлеуметтік маңызы және т.б. тұрғысынан өзгертуге және бағалауға болады. Басқару механизмі басқару жүйесі мен процесін қалыптастыру және дамыту, басқару тиімділігі, әлеуметтік маңыздылығы және т.б. тұрғысынан да өзгертілуі және бағалануы мүмкін [1].

Бүгінгі таңда инвестицияларды басқару процесінде жаңа заманауи инновациялық тәсілдер пайда болуда. Нарықтық орта, ондағы сұраныс пен ұсыныс құбылмалы болып, болжау күрделене түсуде. Бұл бизнесті жүргізудің дәстүрлі модельдерін «ауыстыруға», түрлі салаларға инвестицияларды белсенді тартуды басқаруға, стандартты емес басқару шешімдері мен тәсілдерін, жаңа көзқарастар мен құралдарды қолдануға алып келеді. Әлемдік сыртқы және ішкі нарықтық ортаның қарқынды өзгеруі нарық субъектілері арасындағы интеграциялық процестердің күшеюіне ықпал етті. Күшті нарықтық бәсекелестік жағдайында өзара интеграция ұйымдардың тиімділігін, сондай-ақ бәсекеге қабілеттілігін арттыруда, сондай-ақ инвестициялық тартымдылықты қамтамасыз етуге үлкен маңызға ие.

Тақырыптық әдебиеттерге талдау

Нарық қатысушылары арасындағы интеграцияның артықшылығы, жалғыз әрекет ете отырып, әсер етудің синергетикалық бағытының пайда болуынан көрінді. Синергетика ұғымы Батыста 1969 жылы пайда болды.

Заманауи синергетикалық бағыттың негізін қалаушы Штутгарт университетінің профессоры Герман Хакен болып табылады. Хакеннің пікірінше, "синергетика бір-бірімен күрделі түрде әрекеттесетін көптеген бөліктерден, компоненттерден немесе ішкі жүйелерден тұратын жүйелерді зерттеу" [2].

«Синергия» термині грек тілінен «син - бірге» және «эргея - еңбек» [3] дегенді білдіреді, яғни бірлескен жұмыс немесе бірлескен еңбек. Басқаша айтқанда, синергия стратегиялық әріптестік пен өзара тиімді ынтымақтастық нысанында көрініс табуы мүмкін өзара

байланысты және үйлестірілген әрекет ретінде қаралуы мүмкін.

Көптеген зерттеушілер синергетикалық әсер ұғымын өзара интеграция және ынтымақтастық ұғымдарымен байланыстырады. Сондай-ақ, синергетикалық әсер теңдік түрінде көрінеді: " $1+1=3$ ", " $2+2>4$ " және " $2+2+$ синергетикалық әсер = 5" [4].

Синергетикалық әсер экономикалық тұжырымдама, интеграция ретінде әр түрлі процестерді күшті, мінсіз үйлестірілген жүйеге интеграциялау процесінде ұйымның бизнес-процестерінің тиімділігін арттыруда көрінетін салдарлы әсер болып табылады. Яғни, күшті нарықтық бәсекелестік жағдайында кәсіпкерлік субъектілері жеке-жеке емес, интеграция процесінде неғұрлым жоғары экономикалық тиімділікке қол жеткізе алады. Осындай құралдардың бірі барлық мүдделі тараптардың өзара іс-қимылында кластерлердің қызметін жолға қою болып табылады. Өз кезегінде, синергетикалық әсерге қол жеткізудің ең тиімді тетіктерінің бірі кластерлер құру саналады.

Ғылыми-экономикалық әдебиеттерде кластерлердің көптеген анықтамалары бар, олар бір-бірінен ауқымы мен бағыты бойынша ерекшеленеді, бірақ тұтастай алғанда кластерлердің мәні бірдей. АҚШ-тың атақты экономисі. М. Портердің пайымдауынша, "Кластер дегеніміз - белгілі бір аймақта жұмыс істейтін, олардың ортақ қызметімен сипатталатын және бір-бірін толықтыратын географиялық өзара байланысты компаниялар мен байланысты ұйымдар тобы" [5].

Біздің ойымызша, кластерлер салалар мен аймақтардың тұрақты экономикалық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз ететін өсу нүктелеріне айналуы мүмкін. Бүгінгі таңда кластерлер инновациялық және аймақтық экономикалық даму стратегиясын қалыптастыру процесінде өзекті саналады. Бұл жағдай агротуризм нарығының сегменті үшін де маңызды болып табылады. Агротуризм кластері болса - бұл салалық нарық қатысушыларының, жергілікті билік органдарының және онымен байланысты министрліктердің бірлескен бірлестігі есептеледі.

Зерттеу әдістері

Маңғыстау облысында агротуризм саласына инвестицияларды тартудың кластерлік механизмін қалыптастыру бойынша зерттеу барысында сапалық және сандық зерттеу әдістерінің кешені қолданылды. Әдістерді қолдану реттілігі мәселенің теориялық негізін ашуға, өңірдің әлеуетін бағалауға, кластерлік модель құруға және басқару тетіктерін ұсынуға мүмкіндік береді. Жұмыста: Теориялық зерттеу әдістері; Ғылыми әдебиеттерді жүйелі талдау әдісі; Салыстырмалы талдау әдісі; Эмпирикалық зерттеу әдістері; Далалық зерттеу (field research); Сандық-экономикалық зерттеу әдістері; Статистикалық талдау және т.б. әдістер қолданылды. Агротуризм, МЖӘ, инвестициялық саясат, ауыл шаруашылығы және жер ресурстарын пайдалану салалары бойынша заңдар мен бағдарламалар талданды.

Зерттеу әдістерінің кешенді қолданылуы Маңғыстау облысында агротуризмге инвестиция тартудың кластерлік механизмін тиімді түрде негіздеуге мүмкіндік береді. Теориялық, эмпирикалық және статистикалық әдістердің үйлесімі алынған нәтижелердің ғылыми дәлдігін күшейтеді және практикалық ұсыныстар жасауға негіз болады.

Талдау және нәтижелер

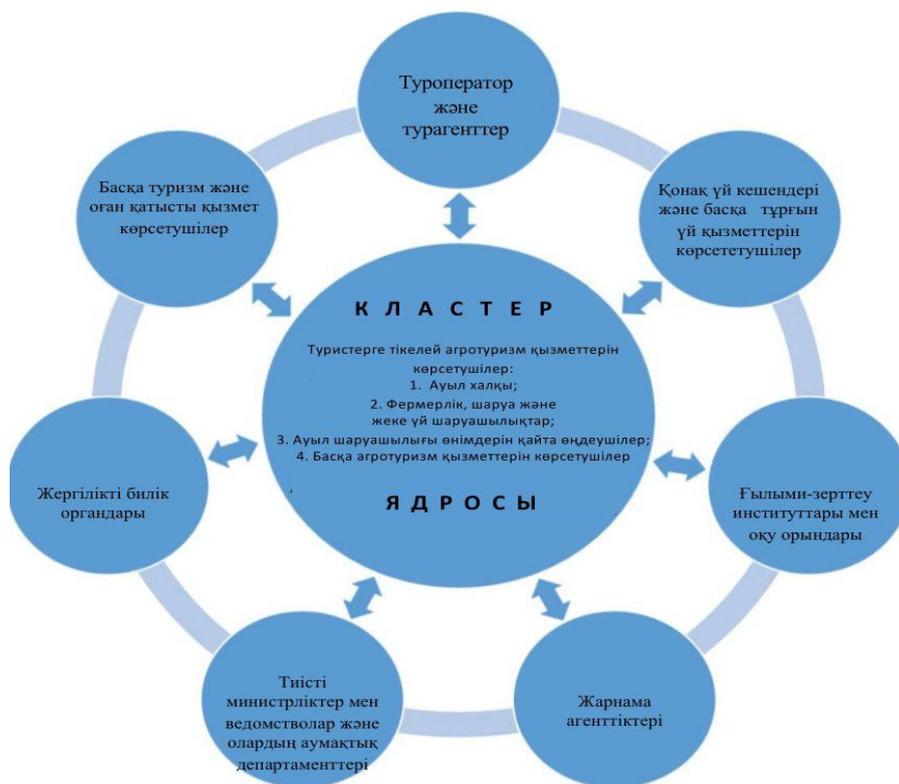
Агротуризм экономикалық қызметтің айрықша түрі ретінде ауыл шаруашылығының тиісті салаларымен айналысатындардың қызметін әртараптандырудың перспективалы бағыттарының бірі болып табылады. Өңірлерде агротуризмді дамыту және оған инвестиция ағынын қамтамасыз ету бәсекелестік ортаның, жеткілікті сұраныс пен дамыған қызмет көрсету секторларының болуын, осы салада білікті кадрлар, инфрақұрылым, капитал сияқты

мамандандырылған факторларды құруды талап етеді. Осы ерекше факторларды құру ұзақ мерзімді және тұрақты инвестицияларды, арнайы бағдарлама негізінде қосымша шығындарды қажет етеді. Сондай-ақ өңірлерде агротуризмнің табысты дамуына тек табиғи жағдайлар ғана емес, оларды тиімді пайдалану да маңызды саналады. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік негізінде агротуризм кластерлерін құру арқылы мемлекеттің белсенді қолдауының көмегімен алға қойылған мақсатқа біршама тез жетуге болады. Сонымен қатар, агротуризммен байланысты инвестициялық жобалардың сәтті жүзеге асырылуы аймақтағы жергілікті билік органдарының табысты басқарылуына да байланысты.

Өңірлерде агротуризмнің тиімді дамуын қамтамасыз ету кешенді тәсілді, атап айтқанда, процеске бірнеше субъектілердің, соның ішінде инвестицияларын агротуристік жобаларға бағыттағысы келетін кәсіпкерлердің, әлеуетті туристердің, жергілікті билік органдарының, тиісті министрліктердің өкілдерінің қатысуын талап етеді. Бұл жалпы мақсатқа жету үшін субъектілерді біріктіруге әкеледі.

Агротуризм кластерлері инновациялық жүйелердің бір түрі болып табылады және өңірлердің тиімді экономикалық және әлеуметтік дамуына серпін бере алады. Агротуризм кластерлерінің табысты жұмыс істеуі үшін перспективалы жобаларға инвестиция салуға қабілетті бизнес құрылымдарын біріктіру қажет.

Агротуризм саласына инвестициялар тартуды басқарудың кластерлік механизмі салаға инвестициялар тартуға бағытталған ықпал ету әдістерінің бірі болып табылады, ол қолда бар ресурстарды тиімді пайдалану және ортақ мақсатқа қол жеткізу үшін салаға инвестициялар тарту мақсатында агротуризмге байланысты әртүрлі ұйымдардың қызметін үйлестіруде және басқаруда өз көрінісін табады. Агротуризм кластері барлық қатысушылардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға көмектесетін тәжірибе, технология және ақпарат алмасу үшін жағдай жасайды. Агротуризм кластерлерін құрудың мақсаты -салалық кәсіпкерлікті дамыту және инвестицияларды тарту үшін қолайлы жағдайлар жасау.

Сурет – 1 – Өңірлік агротуризм кластерінің құрылымы (Құрастырған авторлар)

Кластерлік механизм қатысушылардың іс-әрекеттерін үйлестіруге, сараптамалық көмек көрсетуге, маркетингтік зерттеулер жүргізуге, өнімдер мен қызметтерді сатуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл аймақтың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және жаңа жұмыс орындарын құруға көмектеседі.

Біздің ойымызша, аумақтық агротуризм кластерінің құрылымы келесідей болғаны жөн (1-ші сурет).

Ұсынылып отырған агротуризм кластерінің жалпы құрылымына кластердің ядросы және оның айналасы кіреді. Бұл жерде аймақтық кластердің өзегінде туристерге тікелей агротуризм қызметін көрсететін шаруашылық жүргізуші субъектілер орналасқан. Кластерлік ядроның перифериясынан оның қызметін жан-жақты қолдайтын, салаға байланысты қызметтерді көрсететін және нәтижесінде экономикалық және әлеуметтік тиімділікке қол жеткізуге бағытталған субъектілер орналасқан. Мысалы, егер субъект қоршаған ортаның кластерлік өзегінде емес, тек туристерді орналастыру қызметтерін ұсынса, егер субъект ауыл өмірі мен мәдениетіне байланысты туристік қызметтермен қатар туристерді орналастыру қызметтерін ұсынса, бұл субъект кластерлік өзекке жатады деп саналады. Өңірлік агротуризм кластерін мемлекеттік-жекеменшік серіктестікте құрылған басқарушы компания басқарады. Басқарушы компания: 1) инвестицияларды тарта білуі; 2) ғылыми-инновациялық қызметті жүзеге асыруы; 3) ашықтықты қамтамасыз етуі; 4) қызметкерлердің жоғары біліктілігін қамтамасыз етуі; 5) шоғырландырылған түрде нақты нәтижеге қол жеткізуі; 6) өзара шарттық қатынастарды дамыта және орната білуі; 7) тұрақты даму дағдыларына ие болуы қажет. Сондай-ақ, басқарушы компания, кластер мүшелері мен мемлекет арасындағы мемлекеттік-жекеменшік серіктестікте құрылған қатынастарды нақтылауы маңызды саналады.

Әлемдік тәжірибеде кластерлеуде екі негізгі тәсіл бар. Бірінші тәсіл: кәсіпкерлік субъектілері өз бастамасы бойынша жергілікті билікпен немесе тиісті органдармен бірлесіп стратегиялық даму үшін кластерлерге бірігу процесін кластерді қалыптастырудың «көтеру тәсілі» немесе «көтеру процесі» (ағылш. «bottom-up approach» «төменнен жоғарыға қарай») деп атайды [6]. Бұл кластерлерді ұйымдастырудың тамаша нұсқасы. Алайда, өз кезегінде, бұл өте ұзақ уақытты, сондай-ақ бар жағдайларды қажет ететін күрделі тәсіл болып саналады.

Екінші тәсіл "жоғарыдан төменге қарай" немесе "жоғарыдан төменге қарай процесс" деп аталады (ағылш. "top-down approach" жоғарыдан төменге қарай). Бұл бағытта экономикалық ахуал, қалыптасқан және мүмкін болатын салааралық қатынастар толығымен талдануы керек. Кейіннен осындай талдау негізінде кластерлік схемаларды құрудың нақты шаралары қалыптасады және оңтайлы механизм құрылады.

Біздің ойымызша, Қазақстанда агротуризмнің жеткіліксіз дамуымен, әлеуетті инвесторлар мен туристер арасында жеткілікті ақпараттың болмауымен, бастапқы кезеңде салаға инвестициялар тартудың әзірленбеген жеке тұжырымдамасымен агротуризмді кластерлеуге жоғары ұқсас тәсілді қолдану жоғары тиімділік әкелуі мүмкін.

Аумақтық туристік кластердің ұйымдық-экономикалық моделін кезең-кезеңімен қалыптастыру әдісі төмендегі 1-ші кестеде көрсетілген. (2-ші графада өңірлік туристік кластердің ұйымдық-экономикалық моделін кезең-кезеңімен қалыптастыру әдісі жүйелі түрде берілген. Бұл әдіс кластерлік даму логикасына, өңірлік экономика қағидаттарына және туризмдегі интеграциялық байланыстарға негізделеді).

1 - кесте – Өңірлік туристік кластердің ұйымдық-экономикалық моделін кезең-кезеңімен қалыптастыру әдісі (Маңғыстау облысы "Кендірлі" ТРК мысалында)

№	Кезең атауы	Модельдерді қолдану	Қызмет бағыттары
1	Туристік кластердің аумағын белгілеу 1-кезең.	Аймақтың туристік әлеуетін бағалау Мақсаты: Туризм қауымдастығын құрудың негіздемесін әзірлеу Негізгі мақсаттар: - Аймақтың табиғи ресурстарын, тарихын, мәдениетін және жетістіктерін кешенді түрде түгендеу. - Туристердің саны мен таралуын, маусымдық өзгерістерді және ағымдағы инфрақұрылымды (көлік, тұру, тамақтану, туристік қызметтер) талдау. - Туризм нарығының құрылымын (туроператорлар, гидтер, тұру орындары, қосалқы қызметтер) талдау. - SWOT және PEST талдаулары арқылы аймақтың бәсекелестік артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау.	1. Туристік тарту орталықтарын анықтау және кластер шекараларын белгілеу 2. Кластердің мақсаттары мен міндеттерін белгілеу
2	Туристік кластердің алғашқы жетілген моделін құру. 2-кезең.	Мүдделі тараптарды анықтау және топты құру. Мақсаты: Топқа қатысатын ұйымдар мен мекемелерді ұйымдастыру және жинау. Қатысушылар тізімі: - Топ: туристік агенттіктер мен қонақ үйлер және басқа да тұру орындары, демалыс және ойын-сауық аймақтары, туристік агенттіктер. - Қолдау: қоғамдық тамақтандыру орындары, қолөнер шеберханалары, мәдени және тарихи мекемелер, қосымша қызметтер (кәдесыйлар, фото қызметтер және т.б.). - Мекемелер: жергілікті билік органдары (әкімдіктер), аймақтық даму агенттіктері, туризмді реттейтін мемлекеттік ұйымдар. - Білім және ғылым: университеттер, колледждер, туризмді зерттеу институттары және мектептер. - Топтың негізгі бағыты - аймақтағы ең тартымды туристік орындар және негізгі нарық ойыншылары (ірі туроператорлар, ірі қонақ үй желілері).	1. Консультативтік және мониторингтік үйлестіру органдарын белгілеу 2. Жалпы кластерлік стратегияны белгілеу 3. Кластер ресурсына қолдау көрсетуді нақтылау

жалғасы келесі бетте...

№	Кезең атауы	Модельдерді қолдану	Қызмет бағыттары
3	<p>Кластер құру әлеуетін зерттеу 3-кезең.</p>	<p>Топ ішінде қарым-қатынас орнату Мақсаты: Қатысушылар арасында тұрақты серіктестіктер мен бірлескен кәсіпорындар құру Қарым-қатынастың негізгі түрлері: Технология: туристік орындар → тіркеу → саяхат → тұру → саяхат және демалыс бағдарламалары → қайта оралу. - Жүйелік байланыстар: ақпараттық орталықтар және туристік ақпараттық орталықтар, есеп жүйелері, жақсы басқару тәжірибелері мен рәсімдері. - Құн тізбегі: жалпы маркетинг, жаңа туристік өнімдерді әзірлеу, сату арналары, сатудан кейінгі қызмет көрсету (және қайта оралу бағдарламалары). - Әрбір қатысушының қосымша рөлін түсіндіру және көрсету.</p>	<p>1. Туристік ресурстарды салыстыру және теңестіру 2. Туризмнің перспективалы түрлерін анықтау 3. Туристік кластердің мамандануын нақтылау</p>
4	<p>Туристік өнім кластерінің сипаттамасы 4-кезең.</p>	<p>Ұйымдастырушылық құрылым құру Мақсаты: Тиімді командалық басқару үшін ұйымдастырушылық модель құру Құрылымның негізгі элементтері: - Директорлар кеңесі - әкімдіктердің, ірі компаниялардың, білім беру мекемелерінің және қауымдастықтардың өкілдері. - Операциялық кеңсе (топтық басқару) - жобаны күнделікті жоспарлау, қадағалау және басқару. - Корпоративтік желілер (қонақ үй желілері, кеңесші топтар және т.б.). - Қатысушылар құқықтары мен міндеттерін, байланыс әдістерін және есеп беру рәсімдерін түсіндіру. - Құқықтық негіз: өзара түсіністік туралы меморандум, топ ережелері, бірлескен қызмет туралы келісімдер.</p>	<p>1. Кластердің туристік қызметтерінің мультиатрибутивтілігін талдау 2. Туристік қызметтерді жеткізушілер құрамын айқындау</p>

жалғасы келесі бетте...

№	Кезең атауы	Модельдерді қолдану	Қызмет бағыттары
5	Кластер инфрақұрылымын талдау 5-кезең.	Қаржылық модельді құру Мақсаты: Топтың қаржылық тұрақтылығы мен экономикалық өміршеңдігін қамтамасыз ету Негізгі әдістер: - Қаржыландыру көздері: мемлекеттік бағдарламалар мен гранттар, жеке инвестициялар, халықаралық көмек, мемлекеттік-жекеменшік серіктестік (МЖС) жобалары. - Үнталандырулар: салық шегерімдері, бірлескен сату салығы, мүшелік жарналары, қауымдастық логотипін пайдаланғаны үшін роялти және т.б. - Бірлескен инвестициялық пулдар мен бірлескен даму жобалары арқылы тәуекелдерді бөлу және пайданы тиісті түрде бөлісу.	1. Туристік фирмалар 2. Көлік 3. Рекреация 4. Орналастыру 5. Тамқтандыру 6. Сабақтас салалар және олардың кластерді дамыту мүмкіндіктері
6	Кластер түзілуіндегі сыртқы жағдайларды зерттеу 6-кезең.	Туристік өнімдерді және аймақтық брендингті дамыту стратегиясын әзірлеу Мақсаты: аймақтың бірыңғай туристік имиджін жасау. Негізгі міндеттер: - Туристік ұсыныстар жиынтығын (бағыттар, туристік пакеттер, іс-шаралар) құру. - Аймақтық брендті ұсыну және кешенді маркетингтік стратегияны енгізу. - Цифрлық платформаларды әзірлеу: онлайн қызметтер, тіркеу қызметтері, цифрлық турлар және мультимедиялық контент. - Жергілікті және халықаралық брендтер үшін жарнамалық науқандарды жүзеге асыру.	1. Табиғи жағдайлар 2. Экономикалық жағдайлар 3. Әлеуметтік-мәдени жағдайлар 4. Институционалды қ-құқықтық жағдайлар
7	Кластерді дамытудың әлеуетті мүмкіндіктері мен кедергілерін анықтау (SWOT талдау) 7-кезең.	Өнімділікті бағалау және өлшеу жүйесін құру Мақсаты: команданың жұмысын дәл бағалау және үздіксіз жетілдіру. Негізгі көрсеткіштер: - Келушілер санының, кірістің өсу қарқынының, жаңа жұмыс орындарының өзгеруі. - Өнімділік деңгейі. - Инвестициялық тартымдылық көрсеткіштері. - Команда мүшелері арасындағы өзара әрекеттесу және ынтымақтастық деңгейі.	1. Кластерді дамытудың күшті және әлсіз жақтарын анықтау 2. Кластердің тәуекелдері мен мүмкіндіктерін анықтау

жалғасы келесі бетте...

№	Кезең атауы	Модельдерді қолдану	Қызмет бағыттары
8	Талдау нәтижелерін жалпы бағалау және туристік кластердің жобалық моделін таңдау	Бұл бағыттар аймақтың туризм секторын жалпы дамытуға мүмкіндік береді: олар бар ресурстарды жақсырақ біріктіруге жол ашады, нарықтағы туристік өнімдердің бәсекеге қабілеттілігін арттырады, нығайтылған серіктестіктерді дамытады және аймақтың қарқынды өсуін қамтамасыз етеді.	1. Кластерді дамытудың негізгі бағыттарын анықтау 2. Кластерлік қызметтерге сұраныстың болжамы 3. Кластердің даму тәуекелдерін белгілеу 4. Кластерді дамыту жобасының моделін және ұсыныстарын таңдау

Ескерту: Құрастырған авторлар

Туризм саласындағы модельдерді (кластерлік модельдер, туристік дестинацияларды басқару модельдері, инвестициялық модельдер, туристік жүйе модельдері) зерттеу үшін әдістердің кешенді жүйесі қолданылады. Олар теориялық түсініктерді нақты өңірлік жағдайға бейімдеп, Маңғыстау облысындағы агротуризмнің даму жолдарын анықтауға мүмкіндік береді.

1. Теориялық талдау әдістері

1.1. Туризм теориялары мен модельдерін жүйелі шолу (Systematic Review)

Бұл әдіс туризм саласында кең тараған модельдерді жан-жақты қарастыруға мүмкіндік береді.

1.2. Салыстырмалы модельдік талдау (Comparative Model Analysis)

Туризмнің әртүрлі модельдері салыстырылып, олардың артықшылықтары мен шектеулері анықталады.

2. Туристік жүйелерді құрылымдық талдау әдістері

2.1. Морфологиялық талдау (Morphological Analysis)

Туризм жүйесін құрайтын элементтер (турист, ресурс, инфрақұрылым, қызмет, логистика, маркетинг) бөлшектеніп, олардың өзара байланысы зерттеледі.

2.2. Жүйелік талдау (System Analysis)

Агротуризмді біртұтас жүйе ретінде қарастырады:

- кіріс элементтері (ресурстар, капитал, инфрақұрылым);
- үдерістер (қызмет көрсету, маркетинг, турист ағымы);
- нәтиже (табыстылық, турөнім сапасы).

Бұл әдіс Маңғыстаудағы агротуризмнің әлсіз байланыстарын анықтауға мүмкіндік береді.

3. Туристік кластерлерді зерттеу әдістері

3.1. Кластерлік карталау (Cluster Mapping)

Кластердің элементтері картаға түсіріледі.

4. Туристік сұраныс пен ағымды зерттеу әдістері

4.1. Сауалнама, анкета, турист профилін талдау

5. Инвестициялық модельдерді зерттеу әдістері

5.1. Инвестициялық талдау (Investment Analysis)

6. Туристік өнімді модельдеу әдістері

6.1. Турөнімнің өмірлік циклі моделін талдау (TALC)

6.2. Туристік маршруттарды модельдеу әдісі

7. Институционалдық талдау әдістері

7.1. Нормативтік-құқықтық талдау

Өңірлік агротуризм кластерін құру мен пайдалануды басқарудың 3 түрлі моделі ұсынылады.

1-ші модель. Poli investor моделі

Бұл жағдайда қолайлы бағыттарды кластердің директорлар кеңесі табиғи, инвестициялық және агротуризмнің басқа параметрлері бойынша өңірлердің әлеуетін талдай отырып анықтайды. Бұл өңірлерде құзыретті органдар арнайы жер учаскелерін бөледі. Ғылыми-зерттеу мекемелерінің әлемдік тәжірибені талдауымен агротуризм қызметтерін көрсету үшін оңтайлы болып табылатын жер көлемінің картасы, оларда орналасатын қызмет көрсетушілер әзірленетін болады. Таңдалған өңірлерде әзірленген агротуризм кешенінің картасы негізінде 3 бағыт бойынша көптеген мамандандырылған инвесторлар тартылатын болады: ауыл шаруашылығы қызметін жүргізу, туристерге туристік қызмет көрсету, туристерге басқа да ілеспе қызметтерді ұсыну.

Агротуризм кластерінің жекелеген жобаларына инвесторларды тарту үшін бірыңғай инвестициялық алаң құрылады. Кешенде ауыл шаруашылығы қызметін жүзеге асыру үшін құнарлы жер телімдері, туристерге арналған материалдық-техникалық база және басқа да ілеспе қызметтер, сонымен қатар ішкі инфрақұрылымды құру үшін қажетті арнайы учаскелер ұсынылатын болады. Сыртқы инфрақұрылымды құзыретті органдар қамтамасыз етеді.

Жоғарыда аталған 3 топтағы субъектілер арасындағы құқықтық, қаржылық және басқа қатынастарды басқарушы компания олар біріктірілген мемлекеттік-жекеменшік серіктестік түрінде қамтамасыз етеді. Кластердің барлық қатысушыларының мүдделерін ескеретін және неғұрлым перспективалы бағыттарға инвестициялар тартатын өңірде агротуризмді дамытудың жалпы стратегиясы әзірленетін болады. Бұл модельдің өз артықшылықтары мен кемшіліктері де бар екенін атап өткен жөн (2-ші кесте).

2 - кесте – Poli investor моделінің артықшылықтары мен әлсіз жақтары.

Артықшылықтары	Әлсіз тұстары
<ul style="list-style-type: none"> - Агротуризм кешеніне тартылатын инвесторлар өз мамандығы бойынша қызмет түрімен айналысады; - Әрбір субъект өзінің мамандандырылған және жақсы түсінетін қызметін жүзеге асыруының нәтижесінде туристерге сапалы қызметтер ұсынады; - Агротуризм кешенінде көрсетілетін қызмет түрлерінің күшті диверсификациялануына жол беріледі; - Ауыл шаруашылығы қызметкерлерімен әріптестік қатынастары жолға қойылады және олардың өнімдерін қонақ үй бизнесін дамыту үшін пайдалану мүмкіндігі жасалатын болады. 	<ul style="list-style-type: none"> - Агротуризм кешенінде бір-біріне тәуелсіз көптеген субъектілерді тарту нәтижесінде қатынастардың күрделі жүйесі қалыптасады; - Агротуристік қызметтен түсетін кірістің жалпы сомасын тек қана ауылдық экономикалық қызметпен айналысатын субъектілерге бөлу қажеттілігі туындайды; - Жерге байланысты қатынастар күрделенеді; - Өндіріс пен қызмет көрсетудің шектеулі көлемі және бизнесті кеңейту мүмкіндіктері; - Агротуризм қызметтерінде сұраныстың маусымдық ауытқуы болады, бұл кірістің тұрақсыздығына әкелуі мүмкін.

Ескерту: Құрастырған авторлар

2 модель. Mono investor моделі

Бұл жерде 1-ші модельдегідей, кластердің директорлар кеңесі қолайлы аумақтарды

анықтайды, ал ғылыми мекемелер әлемдік тәжірибені талдау негізінде агротуризм қызметтерін көрсетуге қолайлы жер көлемі мен онда орналасатын сервистік объектілердің картасын әзірлейді.

Айырмашылығы – таңдалған өңірлерде әзірленген агротуристік кешен картасы негізінде әрбір өңірге бір инвестор тартылады. Ауыл шаруашылығы, туризм және соған байланысты қызметтерді бір инвестор жүзеге асыратын болады. Таңдалған аймақтардағы барлық инвесторлар бір агротуризм кластеріне бірігеді.

Агротуризм кешендерін сан алуан формада, қайталанбайтын және бірін-бірі толықтыратын етіп жобалауға ерекше көңіл бөлінеді. Қажетті сыртқы инфрақұрылымды құзырлы органдар қамтамасыз етеді. Бұл модельдің де өзіндік артықшылықтары мен кемшіліктері бар (3-ші кесте).

4- кесте – Mono investor моделінің артықшылықтары мен әлсіз жақтары

Артықшылықтары	Әлсіз тұстары
<ul style="list-style-type: none"> - Инвестордың агротуризмнің барлық қызметтерін ұйымдастыруы нәтижесінде басқару процестерін оңайлату; - Нарықтық жағдайларға сүйене отырып, кластердің стратегиясы мен тактикасындағы өзгерістер жеңіл жүреді; - Кластерге кіретін агротуристік кешенде арасында таза бәсекелестік туындайды, бұл олардың дамуына ықпал етеді; - Агротуризм перспективалы сала болғандықтан, нарыққа басқа бәсекелестерге қарағанда ертерек шығуға болады. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ірі инвесторларды тарту проблемасы; - Табысты агротуристік кешен құру үшін инвестор көп қаражат жұмсауға тура келеді; - Инвестордан бір мезгілде ауыл шаруашылығы және туризм саласында білімі мен тәжірибесі болуы талап етіледі; - Барлық қызмет түрлерін юір инвестор алып баруы нәтижесінде қызмет көрсету сапасының төмендеу мүмкіндігі.

Ескерту: Құрастырған авторлар

3-model. Классикалық модель

Бұл модель аумақтың қолданыстағы агротуристік әлеуетін пайдалануға негізделген. Бұл ретте уәкілетті органдар алдымен бірегей, дәстүрі сақталған, агротуристік әлеуеті жоғары өңірлерді (селоларды) таңдайды. Бұл өңірлерде агротуризм туралы ақпарат беру және оның әлеуметтік-экономикалық маңыздылығын көрсету бойынша шаралар жүзеге асырылатын болады. Ауыл шаруашылығы қызметімен айналысатын субъектілер мен өз қаражатын салаға бағыттауға ниет білдірген ауыл тұрғындарының тізімі қалыптастырылады. Әлеуетті инвесторлары таңдалады. Оларға жан-жақты көмек көрсетіледі. Ауыл тұрғындарына арналған отбасылық қонақ үйлердің және ауыл шаруашылығы қызметімен айналысатын субъектілер үшін агротуризм кешендерінің үлгілік жобалары ұсынылды. Барлық субъектілер жалпы агротуризм кластеріне біріктіріледі. Қажетті инфрақұрылымдық нысандар құрылады.

Сонымен қатар, бұл модельдің тиімділігін арттыру үшін тұрақты мониторинг және кері байланыс жүйесі енгізіледі. Әрбір субъектінің қызметі бағаланып, агротуризм кластерінің дамуы мен инвестициялық тартымдылығы бойынша есеп берілетін болады. Бұл механизм шешім қабылдауда деректерге негізделген тәсілді қамтамасыз етіп, әлеуетті тәуекелдерді алдын ала анықтауға мүмкіндік береді.

Бұл модельдің де өзінің күшті және әлсіз жақтары бар (4-ші кесте).

5 - кесте – Классикалық модельдің күшті және әлсіз жақтары

Артықшылықтары	Әлсіз тұстары
<ul style="list-style-type: none"> - Бірегей туристік ауылдар қалыптасады; - Ауыл тұрғындарының әлеуметтік-экономикалық жағдайына әсер етеді; - Ауылдардың инфрақұрылымы қалыптасады; - Жергілікті өндіріс дамып, халық өсірген ауыл шаруашылығы өнімдерінің белсенді саудасы жолға қойылады; - Жергілікті дәстүрлер мен мәдени құндылықтар ұзақ сақталады. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ауылдардағы қызмет көрсету деңгейінің төмендігінен туризм нарығында ысырап болу мүмкіндігі; - Ауылдық жерлерде қызмет көрсету деңгейінің төмендігінен туристік нарық залалдарға тап болуы ықтимал; - Келуші туристер жергілікті халықтың күнделікті өмірінде белгілі бір қолайсыздықтар туғызуы мүмкін; - Туристерге арналған инфрақұрылымды құру қажеттілігі ауыл шаруашылығы қызметкерлері үшін қосымша қаржылық мүмкіндіктерді талап етеді, бұл олардың экономикалық тұрақтылығына әсер етуі мүмкін; - Агротуризм ауылдық жерлерге келушілер санының көп болуына және табиғи ресурстарға сұраныстың артуына байланысты экологиялық проблемаларды тудыруы мүмкін.

Ескерту: Құрастырған авторлар

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері Маңғыстау облысында агротуризмді дамыту мен осы салаға инвестиция тартуды басқаруда кластерлік механизмді қолдану өңірдің экономикалық және әлеуметтік дамуы үшін стратегиялық маңызы бар екенін көрсетті. Шөл және жартылай шөл аймақтың табиғи ерекшеліктері, түйе шаруашылығының тарихи-мәдени маңызы, этнографиялық мұра мен ерекше ландшафттар агротуризмді дамытуға берік негіз қалыптастырады. Алайда инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, инвестициялық жобалардың жүйесіздігі, маркетингтің әлсіздігі және фермерлік шаруашылықтардың туризмге бейімделу деңгейінің төмендігі саланың толыққанды дамуына кедергі келтіруде.

Зерттеу барысында Маңғыстау облысындағы агротуризмнің қазіргі жағдайына жан-жақты талдау жүргізіліп, оның күшті және әлсіз жақтары, мүмкіндіктері мен қатерлері анықталды. Сонымен бірге агротуризм кластерінің негізгі қатысушылары, олардың функциялары мен өзара байланыстары айқындалды. Теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістерін қолдану арқылы саланың даму перспективасын айқындауға және тиімді басқару тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік туды.

Жұмыс нәтижесінде агротуризм саласына инвестициялар тартуды басқарудың кластерлік механизмі ұсынылды. Бұл механизм келесі бағыттар бойынша тиімділігін көрсетеді:

1. Институционалдық деңгейде:

кластерлік басқару орталығын (Hub) құру арқылы жобаларды үйлестіру, инвесторлармен өзара әрекеттесу және мемлекеттік қолдау шараларын оңтайландыру мүмкін болды.

2. Экономикалық деңгейде:

инвестициялық преференциялар, МЖӘ тетіктері, субсидиялар мен жеңілдетілген қаржыландыру үлгілерін біріктіру агротуристтік объектілердің қаржылық тұрақтылығын арттырады және инвестиция тарту тәуекелдерін төмендетеді.

3. Әлеуметтік деңгейде:

агротуризм кластері ауыл тұрғындарының табысын арттырып, жаңа жұмыс орындарын құруға мүмкіндік береді, ауылдық аумақтың тартымдылығын өсіреді және жастарды ауылда ұстаудың тиімді жолдарының біріне айналады.

4. Инфрақұрылымдық деңгейде:

жол, су, байланыс, әлеуметтік нысандар және сервистік инфрақұрылымды дамытудың кластерлік тәсілі ауыл шаруашылығы мен туризм арасындағы интеграцияның жаңа сапалық деңгейге көтерілуіне ықпал етеді.

Жалпы алғанда, кластерлік механизм Маңғыстау облысында агротуризмді дамытудың кешенді тәсілін ұсынады: ол инвесторлар, фермерлер, туроператорлар, мемлекеттік органдар және ғылыми ұйымдар арасындағы біртұтас кооперацияны қалыптастырады. Мұндай жүйе инвестиция тартуды тиімді басқаруға ғана емес, сонымен бірге өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуына мультипликативтік әсер ететін тұрақты агроэко-туристік жүйе қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, ұсынылған кластерлік модель Маңғыстау облысының агротуризм саласын жаңа деңгейге шығаруға, өңірдің экономикалық әлеуетін кеңейтуге және ауылдық аумақтарды жаңғыртуға бағытталған тиімді басқару тетігі болып табылады. Маңғыстаудың табиғи-рекреациялық ресурстарын, этнографиялық бірегейлігін және ауыл шаруашылығының ерекшеліктерін жүйелі түрде біріктіре отырып, агротуризм өңір үшін тұрақты дамудың маңызды факторы бола алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Толчинская М.Н. Содержание механизма управления инвестиционной деятельностью в регионе // *Terra Economicus*. – 2008. – Т. 6, № 1-2. – С. 323.
2. Хакен Г. Синергетика. – М.: Мир, 1980. – 117 с.
3. *Chaoas and Order in Nature* / Ed. by H. Haken. – В.: etc., 1980. – 271 p.
4. Абдокова Л.З. Синергетический эффект как результат эффективного управления // *Фундаментальные исследования*. – 2016. – № 10-3. – С. 581–584.
5. Финогенова Е.А. Synergetic effect: approaches to definition and classification // *Вестник науки и образования*. – 2017. – № 5(29). – Т. 1. – С. 69–72.
6. Портер М.Э. Конкуренция / М. Портер. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
7. Портер М.Э. Международная конкуренция. – М.: Вильямс, 2001. – 495 с.

REFERENCES

1. Tolchinskaya M.N. Soderzhanie mexanizma upravleniya investicionnoy deyatelnostyu v regione [Content of the mechanism for managing investment activity in the region] // *Terra Economicus*. – 2008. – Т. 6, № 1-2. – S. 323.
2. Haken G. *Sinergetika* [Synergetics]. – М.: Mir, 1980. – 117 s.
3. *Chaoas and Order in Nature* / Ed. by H. Haken. – В.: etc., 1980. – 271 p.
4. Abdokova L.Z. *Sinergeticheskiy effekt kak rezultat effektivnogo upravleniya* [Synergetic effect as a result of effective management] // *Fundamentalnye issledovaniya*. – 2016. – № 10-3. – S.

581–584.

5. Finogenova E.A. Synergetic effect: approaches to definition and classification // Vestnik nauki i obrazovaniya. – 2017. – № 5(29). – Т. 1. – S. 69–72.
6. Porter M.E. Konkurenciya [Competition] / M. Porter. – М.: Izd. dom «Vil'yams», 2005. – 608 s.
7. Porter M.E. Mezhdunarodnaya konkurenciya [International Competition]. – М.: Vil'yams, 2001. – 495 s.

Ә. ЖАНГОЖАЕВА Докторант, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, (Қазақстан, Астана) E-mail: elvira.zhangozhayeva@yu.edu.kz	А. ДЕМЕЕВ География ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, (Қазақстан, Ақтау) E-mail: achmet.demeev@yu.edu.kz
А. КУРБАНИЯЗОВ География ғылымдарының кандидаты, Профессор, Халықаралық туризм және меймандостық университеті (Қазақстан, Түркістан) E-mail: a.kurbaniyazov@iuth.edu.kz	Ж. НИЗАМАТДИНОВА Докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті (Қазақстан, Алматы) E-mail: zhulduz.nizamatdinova@yu.edu.kz
<i>08.08.2025 баспаға түсті</i> <i>30.11.2025 түзетулермен келді</i> <i>30.12.2025 басып шығаруға қабылданды</i>	

E. ZHANGOZHAEVA¹, A. DEMEEV², A. KURBANIAZOV³✉, Zh. NIZAMATDINOVA⁴

¹L. N. Gumilyov Eurasian National University (Kazakhstan, Astana)

²Yessenov Caspian University of Technology and Engineering (Kazakhstan, Aktau)

³International University of Tourism and Hospitality

(Kazakhstan, Turkestan), e-mail: a.kurbaniyazov@iuth.edu.kz

⁴Abai Kazakh National Pedagogical University, (Kazakhstan, Almaty)

CLUSTER MECHANISM FOR MANAGING INVESTMENT ATTRACTION IN THE FIELD OF AGROTOURISM (USING THE EXAMPLE OF THE MANGYSTAU REGION)

Abstract. *The article explores a cluster-based mechanism for managing investment attraction in the agrotourism sector. The study is based on the practical experience of agrotourism sites in the Mangystau region and uses a combination of quantitative and qualitative methods. Data collection analyzed the interactions among agrotourism stakeholders (agricultural producers, tourism enterprises, service organizations, local authorities, and investors), the region's natural and resource potential, tourism infrastructure, the level of agricultural development, and the investment environment.*

The findings indicate that the cluster approach is an effective tool for enhancing investment attractiveness, improving organizational efficiency and competitiveness, creating jobs, and increasing local income. The key components of the mechanism include institutional, financial, infrastructural, and marketing elements. The proposed model is viewed as an effective way to achieve

a synergistic effect in agrotourism development.

Mangystau region's unique natural landscapes, potential for ethnotourism, traditional agricultural culture, sand-mountain ranges, and pastures provide special opportunities for attracting investment in agrotourism. However, low investment levels, weak infrastructure, and limited marketing hinder sector development. Implementing the proposed cluster mechanism can enhance regional tourism attractiveness, foster agrotourism growth, and ensure socio-economic efficiency.

Keywords: *investments, management, governance mechanism, agriculture, agrotourism, integration, synergistic effect, cluster, infrastructure, investor.*

Э. ЖАНГОЖАЕВА¹, А. ДЕМЕЕВ², А. КУРБАНИЯЗОВ³✉, Э. НИЗАМАТДИНОВА⁴

¹Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, (Казахстан, Астана)

²Каспийский университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова
(Казахстан, Актау)

³Международный университет туризма и гостеприимства
(Казахстан, Туркестан), E-mail: a.kurbaniyazov@iuth.edu.kz

⁴Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Казахстан, Алматы)

КЛАСТЕРНЫЙ МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ ПРИВЛЕЧЕНИЕМ ИНВЕСТИЦИЙ В СФЕРУ АГРОТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ МАНГИСТАУСКОЙ ОБЛАСТИ)

Аннотация. *В статье рассматривается кластерный механизм управления привлечением инвестиций в агротуризм. Исследование основано на практическом опыте агротуристических объектов Мангистауской области и проведено с использованием сочетания количественных и качественных методов. В ходе сбора данных анализировались взаимосвязи между участниками агротуризма (сельскохозяйственными производителями, туристическими предприятиями, организациями сферы услуг, местными исполнительными органами и инвесторами), природно-ресурсный потенциал региона, туристическая инфраструктура, уровень развития сельского хозяйства и инвестиционная среда.*

Результаты исследования показывают, что кластерный подход является эффективным инструментом для повышения инвестиционной привлекательности, увеличения эффективности и конкурентоспособности организаций, а также для создания рабочих мест и увеличения доходов местного населения. Основные элементы механизма включают институциональные, финансовые, инфраструктурные и маркетинговые компоненты. Предложенная модель рассматривается как способ достижения синергетического эффекта в развитии агротуризма.

Природно-ландшафтные особенности Мангистауской области, потенциал этнотуризма, традиционной хозяйственной культуры, песчано-горных массивов и пастбищ создают уникальные возможности для привлечения инвестиций в агротуризм. При этом низкий уровень инвестиций, недостаточная инфраструктура и ограниченный маркетинг препятствуют развитию сектора. Внедрение предложенного кластерного механизма позволяет повысить туристическую привлекательность региона, развивать агротуризм и обеспечивать социально-экономическую эффективность.

Ключевые слова: *инвестиции, менеджмент, механизм управления, сельское хозяйство, агротуризм, интеграция, синергетический эффект, кластер, инфраструктура, инвестор.*